

Bartoněk, Antonín

Úvod

In: Bartoněk, Antonín. *Vývoj konsonantického systému v řeckých dialektech*.
Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961, pp. 7-30

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119254>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

I.

ÚVOD

Zájem o problematiku starých řeckých dialektů a jejich klasifikaci má za sebou velmi dlouhou a bohatou historii. Setkáváme se s ním již u starověkých autorů, ovšem formy přísně vědecké analýsy přijímá na sebe až v prvních desetiletích XIX. stol., tj. v období, které položilo základy pro vědecké zkoumání i v ostatních dílčích oblastech vědy o antickém starověku. Před prvními badateli, zajímajícími se o starořeckou dialektologii, zůstávala však i tehdy ještě značná část nářečního materiálu, nám dnes známého, uzavřena. Tím více si přitom zaslouží ocenění, jestliže se za takovýchto podmínek — kdy např. teprve začíná vycházet monumentální dílo A. Boeckha *Corpus Inscriptionum Graecarum* (1825—1877) — objevují již dialektologické práce toho druhu, jako je monografie A. Gieseho *Über den aeolischen Dialekt* (Berlin 1837) s obsáhlou úvodní kapitolou *Die griechischen Dialekte nach ihrer Entwicklung im Allgemeinen* (str. 1—201), a pak zejména vůbec první soustavné dílo o řeckých dialektech, sepsané L. Ahrensem pod názvem *De Graecae linguae dialectis* I—II (Göttingen 1839 a 1843). Jak bylo Ahrensovo dílo na svou dobu poměrně na výši, prozrazuje nejlépe to, že nejbližší příští práce obdobného charakteru byla vydána až skoro o půl století později, a to ještě ve svém titulu s výslovným odkazem na Ahrense. Jde o práci R. Meistera *Die griechischen Dialekte auf Grundlage von Ahrens' Werk dargestellt* I—II (Göttingen 1882 a 1889). Nicméně Meisterovo pojetí, založené na Ahrensovi, bylo již tehdy značně zastaralé, a tak má z posledních let XIX. století pro řecké dialekty větší význam samostatnější práce O. Hoffmanna *Die griechischen Dialekte in ihrem historischen Zusammenhang* I—III (1891—1898). Oba naposled jmenovaní autoři mohli už ovšem svoje výklady opřít o poměrně důkladnou a širokou znalost dosti velkého množství nářečních nápisů, které bylo v té době obsaženo — vedle Boeckhova CIG a jiných obecně zaměřených nápisných svodů — zejména ve speciálním díle P. Cauera *Delectus inscriptionum Graecarum propter dialectum memorabilem* (Lipsiae 1879¹, 1883²), a také již zčásti o sbírku H. Collitz — F. Bechtel, *Sammlung griechischer Dialektinschriften* I—IV (Göttingen 1883—1915).

Období z konce XIX. stol. a ze začátku XX. stol. lze vůbec nazvat zlatou dobou starořecké dialektologie. Vedle celé řady významných časopiseckých prací, které přinesly četné nové myšlenky a nová pojetí do bádání o starořeckých dialekttech, vycházejí v prvním čtvrtletí XX. století tři souborné práce o řeckých dialekttech, které doposud, zčásti ovšem v obnovených vydáních, představují kompendium základních vědomostí z tohoto oboru. Jde o díla A. Thumb, *Handbuch der griechischen Dialekte*, Heidelberg 1909; C. D. Buck, *Introduction to the Study of the Greek Dialects*, Boston 1910; F. Bechtel, *Die griechischen Dialekte I—III*, Berlin 1921 až 1924: těžiště práce Buckovy je především v soustavných gramatických výkladech, podávaných v jednotlivých mluvnických oddílech vždy komplexně pro všechna řecká nářečí zároveň, kdežto v obou zbývajících publikacích se probírají nářeční zvláštnosti odděleně podle jednotlivých dialektů. Obě menší práce, jak Thumbova tak Buckova, vycházejí později přibližně ve stejné době také v druhých vydáních, Buck² v r. 1928 a první část Thumbova *Handbuchu* v značně rozšířeném vydání E. Kieckerse v r. 1932. V této době se již ovšem takovéto práce mohly opírat o nápisné antologie, které svým obsahem poměrně velmi dobře vyčerpávaly gramatickou i lexikální rozmanitost jednotlivých starořeckých nářečí. Zmínky si tu zaslouží hlavně třetí vydání Cauerovy citované práce *Delectus...*, které vydal E. Schwyzer pod názvem *Dialectorum Graecarum exempla epigraphica potiora*, Lipsiae 1923, a dále několikrát vydání drobného, ale instruktivního výboru F. Solmsena *Inscriptiones Graecae ad illustrandas dialectos selectae* (Leipzig [Teubner] 1903¹, 1906², 1910³, 1930⁴ /tentokrát v přepracování E. Fraenkela/). Velmi cenný výbor z řeckých nářečních nápisů obsahovala mimoto hned od svého prvního vydání též práce Buckova; byla dokonce v tomto svém oddíle vybavena rozsáhlým lingvistickým a věcným komentářem. Významným činem bylo v tomto období i založení nepravidelného periodika *Supplementum epigraphicum Graecum*, které vychází již od r. 1923 a do nynějška obsáhlo ve svých 17 svazcích jak téměř všechny nově nalezené nápisy, tak i veškerá nová čtení nápisů starších.

Ve třicátých letech nastává v oboru starořecké dialektologie jistá stagnace. Je způsobena především tím, že prudký vývoj v několika předchozích desetiletích pomohl v celkem krátkém časovém údobí zpracovat veškerý do té doby známý materiál, a zároveň i poměrně důkladně charakterizovat hlavní rysy jednotlivých dialektů. Nový materiál pak přibýval dosti pomalu, a to ještě jen zřídka dovedl poskytnout něco, co mohlo významněji doplnit tehdejší znalost starých řeckých dialektů.

Tato stagnace měla však přece jeden velmi kladný důsledek. Dovolila badatelům oddech, jehož dříve — při neustálém sledování pramenů i literatury — jistě nebylo, a tím zároveň umožnila zaujmout k celé nářeční problematice objektivnější, neuspěchané stanovisko. Tento obtížný úkol, který byl pro další zdárný vývoj řecké dialektologie zcela nezbytný, vzal na sebe koncem let třicátých E. Schwyzer a kodifikoval ve své monumentální práci *Griechische Grammatik I*, München 1939, všechno, co bylo možno tehdy pokládat ve starořecké dialektologii buď za nepochybně

zjištěné anebo aspoň za odůvodněně předpokládané. A protože se Schwyzer přitom nikterak neuzavíral ani moderním lingvistickým proudům, stalo se toto jeho dílo, stejně jako i v jiných odvětvích řeckých gramatických studií, tak také v zkoumání řeckých dialektů, nejen dovršitelem epoch předcházejících, nýbrž i východiskem všech nových prací, které byly od té doby starořecké nářeční problematice věnovány.

Nejmladší období dialektologických bádání — jehož začátek lze položit pro mimořádný a shrnující význam Schwyzerovy práce na konec let třicátých — je opět charakterizováno zvýšeným zájmem o stará řecká nářečí. Celé období je možno rozdělit na dvě části, jejichž vzájemným mezníkem jsou přitom přibližně léta 1953 až 1954, kdy se počaly poprvé projevovat důsledky Ventrisova rozluštění lineárního písma B a jeho zjištění, že se pod tímto písmem skrývá řečtina.¹ Před tímto časovým mezníkem se badatelé soustředili hlavně na propracování nových metod, které by při tehdejších celkovém nedostatku nového materiálu pomohly zpracovat alespoň materiál starý, a to obdobným způsobem, jaký je obvyklý v moderní lingvistice.

Pokud jde o konkrétní směry, kterými se v letech 1939 až 1953 starořecká dialektologie ubírala, vládla tehdy v tomto oboru bádání dosti velká metodická roztržitost. Byl to však jen symptom tvůrčího hledání nových cest, podníceného právě úspěchy dialektologického studia v moderních jazycích. Tato metodická rozmanitost jednotlivých směrů a škol také nedovoluje, abychom na tomto místě vypočítali jednotlivé práce z tohoto období v jejich přísném chronologickém sledu; podáme tedy raději jejich přehledný výčet podle toho, jakými cestami v nich autoři přistupují k řešení nářeční problematiky, i když tím ovšem tu a tam chronologické hledisko porušíme. A pochopitelně nepůjde ani o zcela vyčerpávající výčet všech děl o řeckých dialektech z této doby, nýbrž jen o rozbor těch studií, které jsou buď přímo věnovány otázce nářečního třídění, anebo v nichž se k řešení tohoto problému zaujímá výraznější stanovisko.

Chronologicky nejstarší směr v období mezi lety 1939 a 1953 představuje skupina prací, vzešlá z tzv. španělské grecistické školy. Jde o studie, které byly sice do jisté míry podníceny moderní dialektologickou jazykově zeměpisnou metodou, ale které přitom v sobě obsahují i metodické prvky jiné, dosti vzdálené od exaktní metody jazykového zeměpisu. Sem patří tři studie, práce A. Továra, *Ensayo sobre la estratigrafía de los dialectos griegos*, *Emérita* 12 (1944), 245—337, monografie F. R. Adrada

¹ Viz M. Ventris—J. Chadwick, *Evidence for Greek Dialects in the Mycenaean Archives*, *Journal of Hellenic Studies* 73 (1953), 84—103. Nejlepší bibliografický přehled o doposud vyšlých mykénologických pracích poskytují jednak *Studies in Mycenaean Inscriptions and Dialect*, které nyní každoročně vydává Institute of Classical Studies of the University of London (zatím vyšlo pět svazků; práce na tomto bibliografickém díle se doposud zúčastnili M. Ventris, J. Chadwick, L. R. Palmer, L. J. D. Richardson), jednak nepravidelné bibliografické periodikum *Nestor*, které vždy v rozmezí několika málo týdnů vydávala zprvu University of Texas, a nyní tak činí University of Wisconsin (pod vedením E. L. Bennetta). Některé důležitější bibliografické údaje viz i v této práci v pozn. 55.

La dialectologia griega como fuente para el estudio de los migraciones indoeuropeas en Grecia, *Acta Salmaticensia*, filosofía y letras, V 3, Salamanca 1952, a kratší studie M. S. Ruipérez *Sobre la prehistoria de los dialectos griegos* (A propósito de un libro de F. R. Adrados), *Emérita* 21 (1953), 253—266.²

Vlastní aplikaci jazykové zeměpisné metody na problémy řecké dialektologie představuje však jiná vývojová řada prací. Její základy položil v r. 1949 švýcarský badatel E. Risch v článku *Altgriechische Dialektgeographie?*, *Museum Helveticum* 6 (1949), 19—28, a ještě před uveřejněním Ventrisova pokusu o rozluštění lineárního písma B použil úspěšně této metody W. Porzig v práci *Sprachgeographische Untersuchungen zu den altgriechischen Dialekten*, *Indogermanische Forschungen* 61 (1954), 149—169; tato práce je důležitá především tím, že se v ní poprvé spojuje úže arkadokyperská^{2a} nářeční skupina s ionskoattickou. [Jazykově zeměpisný zájem se ovšem v pracích o řeckých dialektech projevoval porůznu již od začátku dvacátého století, v žádné starší práci (s výjimkou studie Tovarovy, ale ta měla zase jiné nedostatky) nedošlo však toto hledisko soustavnějšího uplatnění, které by zasahovalo celou oblast všech řeckých dialektů. Šlo totiž buď jen o dílčí jazykově zeměpisný rozbor, omezený na jediné nářečí, jak o tom svědčí samotné názvy takových prací, jako E. Kieckers, *Die lokalen Verschiedenheiten im Dialekte Kretas*, Diss. Marburg 1908, R. van der Velde, *Thessalische Dialektgeographie*, Diss. Nijmegen 1924, týž, *Böotische Dialektgeographie*, *Donum natalicium J. Schrijnen* 1929, 660 nn., nebo na nejvyšší o širě založenou jazykově zeměpisnou analýzu několika málo vybraných slov (Erika Kretschmer, *Beiträge zur Wortgeographie der altgriechischen Dialekte*, *Glotta* 18 (1930), 67 nn.)].

Vedle prací, jejichž autoři se pokusili o klasifikaci řeckých dialektů výhradně lingvistickými metodami, objevily se v probíraném období (v několika případech dokonce až po vyjití Ventrisovy a Chadwickovy stěžejní studie v *JHS*, ale vždy ještě bez zvláštního přihlídnutí k výsledkům Ventrisova rozluštění) i studie a díla, která vycházejí především z rozboru antické mytologické tradice. Lingvistický přístup k věci tu buď zůstává teprve druhotný, anebo není vůbec uplatňován. Sem lze zařadit tři práce: rozsáhlejší monografii G. Thomsona, *Studies in Ancient Greek Society, The Prehistoric Aegean*, Londýn 1949, vyšlou v českém překladu pod názvem *O staré řecké společnosti (Egejská oblast v pravěku)*, Praha 1952, dále dvoudílnou studii A. J. Tjumeněva *K voprosu ob etnogeneze grečeskogo naroda*, *Vestnik drevnej istoriji* 1953, sv. 4, str. 19—46, a 1954, sv. 4., str. 41—51, a z českých prací článek J. Hejnice *Několik poznámek k otázce o etnické příslušnosti nejstaršího*

² O pracích ze španělské lingvistické školy, stejně jako o Rischově studii z *MH* a o článku Porzigově viz A. Bartoněk, *Ještě k jazykové zeměpisné metodě v starořecké dialektologii*, *Listy filologické* 81 (1958), 118—121.

^{2a} Termínů arkadokyperský, ionskoattický, lesbothesalský a bojotothesalský používáme v této práci bez spojovníku, ježto jde o termíny spojující vždy dva dílčí dialekty ve vyšší, celkem všeobecně uznávanou nářeční skupinu.

obyvatelstva v Řecku. — *Středně helladský problém*, *Listy filologické* 77 (1954), 170—197.

Porůznu se ovšem v této době vyjadřovali ke klasifikaci řeckých dialektů i autoři souborných děl o historické řecké mluvnici a o dějinách řeckého jazyka, a také autoři článků, pojednávajících o různých detailních gramatických otázkách. Zde si zaslouží zvláštní pozornosti první díl Brandensteinovy příruční historické mluvnice, nazvané *Griechische Sprachwissenschaft*, Berlin (Götschen) 1954 — což je práce, která má v Sammlung Götschen nahradit Kieckersovu *Historische griechische Grammatik* I—IV, Berlin (Götschen) 1925—1926.³

Důstojné zakončení tohoto údobí, bohatého na nové myšlenky, představuje pak třetí vydání Buckova díla o řeckých dialektech, nazvané tentokrát stručněji *The Greek Dialects*, Chicago 1955.⁴ Tato práce nepřináší sice nějaké zcela nové pohledy na klasifikaci starých řeckých dialektů — klasifikační problematika je v tomto díle vůbec jen na okraji autorova zájmu —, svou střízlivostí a přehledným utříděním jazykového materiálu však znamená dovršení další fáze ve vývoji bádání o řeckých dialektech, totiž té, která je charakterizována zvýšeným poválečným ruchem v starořecké dialektologii, jenž jako by předznamenával příští velký rozmach nářečních studií pod vlivem Ventrisových objevů.

Koncem roku 1953, a v nejužším kruhu zájemců o jazyky staré Egeidy ještě o něco dříve, vyvolala totiž ve vědeckém světě značný rozruch zpráva, že se mladému anglickému architektu Michaelu Ventrisovi podařilo — ve spolupráci s klasickým filologem Johnem Chadwickem — rozluštit tzv. lineární písmo B, jímž se psalo na Krétě okolo r. 1400, a na řecké pevnině až do konce 13. stol. př. n. l.,⁵ a dokázat, že se pod tímto písmem skrývá dosud neznámý řecký dialekt. Správnost rozluštění se podařilo ověřit již velmi brzo po uveřejnění Ventrisovy a Chadwickovy objevné

³ Podrobnější informace o knize viz *Sborník filosofické fakulty brněnské university*, E 3 (1958), 144 n. (Tato recenze, stejně jako některé další, citované v pozn. 4, 9, 10, 11, 12, 17, 20, 21, pocházejí od autora této práce.)

⁴ Recenzi práce viz v *Listech filologických* 82 (1959), 140—143.

⁵ Proti tomuto staršímu Evansovu názoru, že knosské doklady lineárního písma B, údajně o dvě stě let starší než pylské, pocházejí z konce 15. stol. př. n. l., proniká nyní stále více stanovisko, že není podstatného rozdílu ve stáří obojích těchto nejdůležitějších textů, psaných lineárním písmem B. Srov. již Blegen, *Minoica* 61—66, a z poslední doby pak stať L. R. Palmera, v níž se dokazuje, že Evans záměrně upravoval některé vrstvy výkopů v Knossu, aby dostal jejich vyšší stáří, a prokázal tak prioritu ostrovní krétské kultury nad pevninskou (viz Palmer, *Aegean Prehistory*). I když tento názor nedošel dosud všeobecného uznání, budeme raději v našich dalších výkladech hodnotit z opatrnosti texty psané lineárním písmem B, jako by pocházely z přelomu třetí a čtvrté čtvrtiny 2. tis. př. n. l. V tom případě ovšem, že by Evansovo datování zůstalo i nadále platné, znamenalo by to chronologicky poněkud upravit některé naše formulace. Zásadních úprav by však nebylo v žádném případě zapotřebí. — Podle nejnovějších informací, které autor získal, když již byla kniha v tisku, nelze pokládat Palmerovu hypotézu za podloženou. Z toho důvodu bude nejlépe převádět v zásadě všechny chronologické údaje týkající se hláskového stavu jazyka mykénských dokumentů do doby okolo r. 1400 př. n. l. Podrobněji o celé palmerovské kontroverzi viz v LF 84 (1961).

studie, a takto se tedy dostalo starořecké dialektologii velké množství nového, dosud nezpracovaného materiálu, a otevřela se nová cesta k přesnější klasifikaci především nedórských řeckých nářečí.

Již samotní Ventris a Chadwick upozornili v *Evidence*, *JHS* 101 nn., na nápadné shody mezi „starou achajštinou“, jak tehdy oni nazývali jazyk lineárního písma B, a mezi arkadštinou a kyperštinou a prohlásili tuto „starou achajštinu“ za archaický dialekt, který byl předchůdcem jak arkadštiny a kyperštiny, tak i aiolských nářečí a v němž se objevovaly některé rysy známé z homérské řečtiny. Celkem obdobně charakterizovala mykénštinu i většina těch badatelů, kteří hned z počátku zaujali kladné stanovisko k rozluštění písma. Poněkud opatrněji formuloval svůj názor P. Chantraine; i ten sice v prvním svém příspěvku k problému⁶ spojoval jazyk lineárního písma B s arkadštinou a kyperštinou, ale nevyjádřil se o případných spojitostech mezi ním a aiolštinou; v každém případě však rozhodně odmítl možnost, že by byl tento jazyk nějak blíže příbuzný nářeční skupině ionskoattické.

Tato dvě stanoviska, která převládala mezi mykénology zejména z počátku, mají dodnes své zastánce — i když právě nejvýznamnější z odborníků, které jsme právě jmenovali, zastávají již nyní jiný názor. Ale o nejnovějších osudech obou těchto starších koncepcí bude řeč později, neboť v letech 1955 a 1956 došlo k náhlému obratu v nazírání na jazykově etnickou příslušnost mykénských Achajů. Způsobilo jej několik článků, jejichž autoři se pokusili o důkladnější lingvistické zhodnocení výsledků, vzešlých z rozluštění lineárního písma B, a využili jich k podpoře teze hlášané již Porzigem, že existují velmi úzké genetické svazky mezi nářečními skupinami arkadokyperskou a ionskoattickou. Proti Porzigovi, který ještě popíral, že by jazyk starých Achajů a protoarkadokyperština mohlo být jedno a totéž, připojovali ovšem nyní k nářečním skupinám arkadokyperské a ionskoattické právě i jazyk lineárního písma B, onu Ventrisovu „starou achajštinu“, které se začíná v této době celkem obecně říkat „mykénština“. Autoři, kteří s touto novou koncepcí vystoupili, a tak významně ovlivnili celý další vývoj klasifikačních snah v řecké dialektologii, byli V. Pisani ve studii *Die Entzifferung der ägeischen Linear B Schrift und die griechischen Dialekte*, *Rheinisches Museum* 98 (1955), Ernst Risch, *Die Gliederung der griechischen Dialekte in neuer Sicht*, *Museum Helveticum* 12 (1955), 61—76; a John Chadwick, *The Greek Dialects and Greek Pre-history, Greece and Rome* 3 (1956), 38—50.⁷

Názory všech těchto tří badatelů znamenaly, a dodnes znamenají velký přínos pro řešení vztahů mezi řeckými dialekty a jsou zároveň v mnohém směru dokladem toho, do jaké míry je možno použít v řecké dialektologii rozmanitých metod z mo-

⁶ P. Chantraine, *Le déchiffrement de l'écriture linéaire B à Cnossos et à Pylos*, *Revue de Philologie* 29 (1955), 25 n. a 31 n.

⁷ Podrobnější rozbor těchto prací viz A. Bartoněk, *Dvě kapitoly z historie rozluštění lineárního písma B*, *Listy filologické* 80 (1957), 1 nn. Pokud jde o Rische, srov. však i str. 39 této práce.

derní lingvistiky a spojit je s interpretací nového materiálu, získaného rozluštěním lineárního písma B.

Pisani, Risch a Chadwick věnovali ovšem i nadále pozornost těmto otázkám a vtělovali porůznu tyto svoje názory i do dalších prací.⁸ Pisaniho koncepcce konvergentního vývoje řeckých dialektů a společného maloasijského původu ionsko-attičtiny, arkadokyperštiny i mykénštiny byla autorem znovu vyložena zejména ve studii *Le lingue indoeuropee in Grecia e in Italia*, *Rendiconti dell'Istituto Lombardo, Parte Gen. e Atti Uff.* 89 (1956) —, která byla otištěna v německém znění pod názvem *Die indoeuropäischen Sprachen in Griechenland und Italien* v časopise *Lingua Posnaniensis* 7 (1958), 25—46. — Risch se znova vrátil k oněm otázkám v práci *La position du dialecte mycénien*: připravil ji pro první mezinárodní konferenci mykénologů, jež se konala v dubnu 1956 v Gif-sur-Yvette nedaleko Paříže (viz *Études mycéniennes*, Paris CNRS 1957, str. 167—172); k tomu srov. ještě Rischův referát, přednesený přímo na konferenci pod názvem *Caractères et position du dialecte mycénien*, *Ét. Myc.* 249—258.⁹ — Konečně Chadwick tak učinil zejména v populárně zaměřené práci *Decipherment of Linear B*, Cambridge 1958, str. 104.¹⁰ Na vývojovou linii, vedoucí od Porziga k Rischovi a Chadwickovi (Pisani zůstává totiž pro svoje odlišné pojetí původu jednotlivých řeckých nářečních skupin přece jen poněkud stranou tohoto vývoje), navázal pak i P. Chantraine v nejnovějším vydání své *Grammaire homérique*, Paris, Klincksieck 1957, a to v kapitole nazvané *Les éléments dialectaux de la langue épique*, str. 495—513.

Teorie o původní ionsko-mykénské jednotě je vskutku teorie originální — ať už je v ní stavěno proti této jednotě do protikladu ještě druhé obdobné větší společenství dórsko-aiolské (Risch) či nikoli (ostatní), a ať už bývá dávána jakákoli odpověď na otázku, zda ono původní ionsko-mykénské společenství existovalo ještě v době mykénské zcela bez jakékoli vnitřní diferenciacce. Někteří badatelé však namítají, že tato teorie dostatečně v mykénštině nevysvětluje přítomnost elementů, které tento starobylý dialekt spojují — ať přes arkadokyperštinu či s pominutím arkadokyperštiny — s aiolštinou. Část těchto badatelů vidí pak řešení v druhém extrémním stanovisku, totiž v uznávání zvláštního předhistorického společenství mykénsko-aiolského.

Jak jsme se už zmínili výše, objevovaly se jisté tendence tohoto druhu hned v prvních letech po Ventrisově rozluštění lineárního písma B a nebyli jich prosti ani samotní Ventris a Chadwick, důkladněji však začala být tato koncepcce propracována až kolem r. 1956. Jako hlavní zastánci tohoto názoru vystoupili S. J. Lurja, zejména v monografii *Jazyk i kultura mikensoj Greciji*, Moskva—Leningrad

⁸ Podrobněji o tom viz v *Listech filologických* 84 [1961].

⁹ O Rischových názorech v těchto dvou státech viz zprávu *Le colloque international sur les textes mycéniens*, *Listy filologické* 81 (1958), 121 n., a také soubornou zprávu o publikaci *Études Mycéniennes* ve *Sborníku* E 5 (1960), 163 n.

¹⁰ Recenzi knihy viz *Sborník* E 5 (1960), 131 n.

1957,¹¹ a v stati *Obzor novejšej literatury po grečeskim nadpisjam mikenskoj epochi, Vestnik drevnej istoriji* 1957, sv. 3, str. 196—213, dále A. Tovar v studii *Nochmals Ionier und Achaeer im Lichte der Linear — B Tafeln, Mnemes charin, Gedenkschrift Paul Kretschmer II*, Wien 1957; str. 188—193, a C. Gallavotti zejména v článku *Il carattere eolico del greco minoico, Rivista di filologia e di istruzione classica* 36 (1958), 113—133.

Potíže, spojené s pokusy zařadit mykénštinu do širších jazykových společenství starořeckých nářečí, jmenovitě do nářečního společenství protoionského nebo protoaiolského, vedly ovšem k jistému zlomu v původním optimismu badatelů. Proto začínají zejména od r. 1956 sílit tendence, směřující ke kvalitativně odlišnému řešení těchto otázek. Ti badatelé, kteří se nechtějí zcela vzdát stanoviska, že mykénština má v době klasické přímé pokračování, se vracejí k poměrně nejbezpečnějšímu mínění, které je možno zaujímat, uznávají totiž přímou nářeční spojitost alespoň mezi mykénštinou a arkadokyperštinou; arkadokyperštinu samu přitom pokládají za samostatnou nářeční skupinu, bez zvláštních užších příbuzenských vztahů k aiolštině nebo ionštině. Toto rezervované stanovisko o úzkých mykénsko-arkadokyperských vztazích jakožto o jedině prokazatelném příbuzenském vztahu mykénštiny je vcelku zastáváno většinou těch mykénologů, a vůbec i grecistů, kteří se přímo sami nezabývají problematikou klasifikace řeckých dialektů. Jediná speciální dialektologická stať, orientovaná tímto způsobem, je pouze článek F. R. Adrada *Achäisch, Ionisch und Mykenisch* 62 (1956), 240—249.¹²

Avšak i názor, že v každém případě alespoň arkadština a kyperština jsou přímým pokračováním mykénštiny, má svoje odpůrce. Nejsou to ani tolik badatelé typu Lejeunova, abychom uvedli aspoň jednoho z mykénologů, jejichž stanovisko je vůbec k možnostem nářečního hodnocení mykénštiny veskrze skeptické;¹³ spíše tu máme na mysli ty, kteří pokládají mykénštinu za jazykový útvar obdobný helénistické koiné.¹⁴ Tato teorie byla poprvé v určitější podobě vyslovena V. Georgijevem v příspěvku, který byl určen pro pařížskou konferenci mykénologů a vyšel pod názvem *La nouvelle créto-mycénienne* v *Ét. Myc.* 173—188. Georgijev tu přímo navazuje na své starší práce o lineárním písmě B, zejména na *Nyněšneje sostojanije tolkovanija krito-mikenskich nadpisej*, Sofia 1954, a setrváváje stále na svém kritickém stanovisku k tzv. Ventrisovým ortografickým pravidlům¹⁵, dochází na základě svých hláskoslovných, tvaroslovných a lexikálních úvah k závěru, že mykénštinu

¹¹ Recenzi knihy viz *Sborník E* 5 (1960), 134 nn.

¹² Podrobnější rozbor studie viz v článku, citovaném v pozn. 7.

¹³ Srov. např. M. Lejeune, *Études de philologie mycénienne, Revue des Études Anciennes* 58 (1956), 3 n.

¹⁴ Podrobněji o mykénské koiné viz A. Bartoněk, *Přehled bádání o tzv. mykénské koiné, Sborník E* 6 (1961).

¹⁵ O Ventrisových ortografických pravidlech viz A. Bartoněk, *Nynější stav v luštění krétského lineárního písma B, Sborník A* 4 (1956), 116 n.

je třeba pokládat za řecký dialekt smíšeného charakteru. Tyto svoje názory Georgijev později několikrát doplňoval a upravoval. Stalo se tak jednak v několika jeho dalších článcích, jednak — a to zatím naposledy — ve větší monografické práci *Issledovanija po sravnitel'no-istoričeskomu jazykoznaniju*, Moskva 1958;¹⁶ podle ní jde o smíšený dialekt, který vznikl z „nejméně dvou nebo tří řeckých nářečí, pravděpodobně z dialektu praarkadokyperského (aiolského) a praionského“ (str. 69). Stanovisko dosti podobné Georgijevovu zastává ve své knize *From Mycenae to Homer*, Cambridge 1958, str. 161 n.,¹⁷ i T. B. L. Webster, i když nepoužívá přímo termínu mykénská koiné.¹⁸ Naproti tomu se výslovně používá tohoto termínu ve stati N. S. Grinbaum a, *Kritomikenskije teksty i drevnegrečeskije dialekty, Voprosy jazykoznanija* 1959, sv. 6, 78—86; podle tohoto autora vznikla mykénština spojením elementů „achajských“ (tj. praarkadokyperských) a ionských; přitom prvky achajské prý tu měly charakter vrstvy primární.¹⁹

Společným rysem názoru Georgijeva, Websterova a Grinbaumova je uznávání mykénštiny jako dialektu, vzniklého smíšením několika starších řeckých nářečních formací. Přitom Georgijev a Grinbaum uvádějí, z kterých nářečních zdrojů vyvěrá tento smíšený charakter, kdežto Webster se tu nijak konkrétně nevyjádřuje. I když není jisté, zda to Webster učinil s nějakým zvláštním záměrem, stává se nám jeho obecná formulace podnětem k otázce, zda jsme vůbec oprávněni předpokládat i pro dobu předmykénskou stejné rozvrstvení řeckých dialektů jako v době klasické. Jestliže ovšem začneme uvažovat tímto způsobem, nebude se nám zdát ani Rischova teorie o původní ionsko-mykénské jednotě příliš vzdálenou od výkladů o mykénské koiné, když Risch nehovoří sice o nějakém smíšeném charakteru své jižní řečtiny, tj. podle něho mykénské předchůdkyně ionštiny, attičtiny, arkadštiny a kyperštiny, ale zároveň se důsledně vyhýbá i otázce, z jakých předmykénských prvků se tento nářeční útvar skládal. Ještě výraznější stanovisko zaujal F. Cassola,

¹⁶ Velmi důkladnou recenzi této práce viz z pera A. Erharta ve *Sborníku* E 6 (1961).

¹⁷ Recenzi knihy viz *Sborník* E 5 (1960), 132 nn.; srov. i stať citovanou v pozn. 14.

¹⁸ Oba jmenovaní autoři, Georgijev i Webster, nechávají vyústit mykénštinu v jazyk archaické epické poesie; avšak na rozdíl od Georgijeva, u něhož v literárním jazyce archaické epiky končí vývoj mykénštiny jakoby ve slepé uličce, vidí Webster — alespoň do jisté míry — další pokračování onoho archaického řeckého dialektu v živém jazyce maloasijských ionských kolonistů. Tato Websterova koncepce mykénštiny jakožto smíšeného řeckého dialektu s jistým konkrétním vyústěním v dialektech klasické doby má obdobu i u Lurji. My jsme ovšem již výše zařadili práce tohoto autora do oddílu, v kterém se pojednává o teorii mykénsko-aiolských vztahů, neboť ve srovnání s Websterovými náznakovými formulacemi o ionském vyústění mykénštiny jsou Lurjovy úvahy o mykénsko-aiolských souvislostech daleko soustavnější.

¹⁹ Nejasný je u Grinbaum a stupeň účasti aiolských elementů na utváření mykénštiny. Na jedné straně autor chápe ony „achajské“ prvky mykénštiny pouze jako elementy praarkadokyperské (nikoli tedy zároveň též jako praaiolské), na druhé straně právě aiolská thesalština u něho vystupuje jako dialekt, v němž se prý zachovalo nejvíce starých mykénských rysů. Více o tom viz ve stati, citované v pozn. 14.

když ve své obsáhlé monografii *La Ionia nel mondo miceneo*, Napoli 1957,²⁰ nečiní v době mykénské rozdílu nejen mezi Iony a Achaji (jakožto předchůdci pozdějších obyvatel Arkádie a Kypru), nýbrž ani mezi těmito dvěma etnickými složkami a mezi Aioly, a předpokládá pro onu dobu existenci celkem jednotné nedórské řečtiny, o které hovoří jako o ionsko-achajské koiné. Z jakých předmykénských prvků byla tato koiné složena, o tom není v jeho práci řeč, v tomto případě je však velmi pravděpodobné, že autor chtěl tímto termínem pouze naznačit své mínění, že nedórská řečtina neprošla ještě do doby mykénské obdobím nějaké podstatnější vnitřní diferenciace.

Pokud jde o klasifikační problematiku některých speciálních nářečí, touto otázkou se po rozluštění lineárního písma B zabývalo jen několik málo autorů. Význam tu má jen samostatná monografie japonského grecisty H. Kodzu *Arkadia Hogen no Kenkyu*, Tokyo 1954, dále studie P. Metriho *Il dialecto panfilio*, *Rendiconti dell'Istituto Lombardo, Classe di Lettere* 87 (1954), 78—116, a článek A. Steinera *Studi sull'arcadico-ciprio*, *Rendiconti dell'Istituto Lombardo, Classe di Lettere* 88 (1955), 325 nn., který přímo navazuje na Pisaniho koncepci o trojím etnickém původu starých Řeků.

Vedle studií, které jsme dosud uvedli, by bylo třeba se zmínit ještě o té skupině dialektologických prací, v nichž se namnoze velmi zdařilým způsobem využívá moderních fonologických poznatků jak k nastínění specifických zvláštností systémového vývoje jednotlivých řeckých dialektů, tak i k stanovení některých dílčích nářečních vztahů. Protože se však těmito otázkami budeme podrobně obírat v druhé kapitole této práce, odkazujeme tu na ni.

Shodou okolností se stalo, že i výklad o období, jež počíná Ventrisovým rozluštěním lineárního písma B, můžeme uzavřít odkazem na jednu soustavnou práci o řeckých nářečích. Jde o Schererovo přepracované vydání druhé části Thumbovy knihy *Handbuch der griechischen Dialekte*, které vyšlo v Heidelbergu v létě 1959.²¹ Už samotná skutečnost, že v prvním vydání vyšla tato část přesně před 50 lety a že se do té doby nedočkala přepracování, svědčí o velké důležitosti tohoto vydavatelského činu. Jeho význam se však ještě zvětší, uvážíme-li, že v této části Handbuchu jsou obsaženy právě dialekty aiolské, arkadokyperské a ionské, tj. ty, jejichž klasifikační nářeční vztahy jsou v průměru složitější, než je tomu u západořeckých dialektů. A konečně nejvýznamnější klad Schererovy práce spočívá v tom, že se v ní uplatnila jako v první významnější grecistické příručce i mykénština, a to zrovna v takové míře, že tu výklad o tomto starobylém dialektu zabírá téměř 50 stran. Ale i jinak je nové vydání druhého dílu Thumbova Handbuchu cenným přínosem pro starořeckou dialektologii, neboť Scherer jednak do něho zařadil mnoho nového lingvistického materiálu a četné další bibliografické údaje, jednak tu pozměnil i mnohé starší Thumbovy výklady a nahradil je názory novějšími.

²⁰ Recenzi práce viz *Sborník E* 4 (1959), 140 n.

²¹ Recenzi viz *Sborník E* 5 (1960), 152 nn.

Vzhledem k tomu tedy, co bylo v posledních letech v řecké dialektologii vykonáno — vypočítali jsme tu ovšem jen publikace a studie většího významu — bylo by nyní již třeba pomýšlet na to, aby se dosavadní pokusy o nářeční klasifikaci řeckých dialektů, většinou metodicky i námětově dosti roztříštěné, začaly nahrazovat soustavným klasifikačním rozbořem, ten pak by se měl alespoň zčásti řídit jednotnými hledisky podle předem vypracovaného plánu, a to právě s přihlédnutím jak k moderním lingvistickým a dialektologickým metodám, tak i k nově získanému mykénskému materiálu. Avšak ještě dříve, než se tu pokusíme dát jistý předběžný návrh, bude třeba se vyslovit k některým obecnějším otázkám, jejichž řešení je specifické pro starořeckou dialektologii jakožto dialektologický obor, zkoumající mrtvý jazyk s poměrně velmi rozsáhlými písemnými záznamy. Dotkneme se tu jednak otázky spolehlivosti pramenů, které nám zprostředkují znalost starých řeckých dialektů, jednak i problematiky vztahů mezi synchronickým a diachronickým postupem při klasifikaci těchto nářečí, a jednak také otázek různého stupně klasifikační závažnosti jednotlivých diferenčních nářečních jevů.

Prameny, které nám zprostředkují znalost starořeckých dialektů, nelze v žádném případě srovnávat co do jejich spolehlivosti s možnostmi, které má v tomto směru moderní dialektologie. V moderních jazycích je možno zjišťovat jednotlivé jazykové jevy i jejich rozšíření přímo u žijících mluvčích, a to jak ve stejném časovém průřezu, tak i zcela libovolně na všech místech jazykové oblasti. Naproti tomu jsme u dialektu jazyka, jímž se již nemluví, odkázáni jen na písemné záznamy, a to už samo sebou přináší řadu obtíží. Předně je většina takovýchto textů literárního původu, a ty zvláště v řečtině — při typické starořecké nářeční specifičnosti každého jednotlivého literárního druhu — mohou sloužit jen jako prameny doplňkového charakteru. Příliš mnoho však nepomáhají ani nářeční údaje z glosářů nebo z děl starověkých gramatiků, popříp. z jiných antických autorů. Nehledě k tomu, že i takové informace mohou být, a často také bývají nespolehlivé, spočívá u nich hlavní nesnáze v tom, že jsou obvykle podávány takovou formou, že jazykový materiál jimi zprostředkovaný nemůžeme sám o sobě, tj. bez konfrontace s nápisy, přesněji chronologicky zařazovat. Pozornost badatelů se tedy při pokusech o nářeční rozbor staré řečtiny soustřeďuje hlavně na řecké nápisné památky, a ostatní prameny mají spíše jen supletivní důležitost.

Ale ani nářeční hodnocení nápisů není prosto obtíží. Nebudeme tu přihlížet k tomu, že je někdy nesnadné určit samotné nářečí nápisu, zvl. byl-li nalezen na cizím nářečním území; na to již totiž pokročila řecká dialektologie do té míry, že je dnes velká většina takovýchto sporných případů rozřešena. Avšak daleko větší — a také nebezpečnější — obtíže jsou i u nápisů spojeny s písemným charakterem těchto pramenů. I na nápisných dokladech nám totiž písmo zprostředkuje jen grafické zobrazení fonetických jevů, a to se všemi těmi rozmanitými nevýhodami, které z toho plynou (zaostávání písma za hláskoslovnými změnami, kolísání v grafice při zavádění ortografických novot, nedostatečné ortografické vzdělání osob, které

text nápisu skládaly anebo přímo psaly, apod.). Jako zvlste nebezpene můžeme pak tyto obtze charakterizovat v souvislosti s tím, že se pr konkrétním rozboru jazykových zvlstnst jednodlvch řeckých dialektů (a zejména prvahch o tzv. kolisn v grafice) doposud obyejne jen velmi málo prhlželo k tomu, že starořecké npisne doklady neobraej vlastně v plne míře skutečnou podobu místních dialektů. Tato okolnost bývá sice občas v různých teoretických výkladech zdraznvna,²² avšak prvahch o konkrétním jazykovm vývoji v jednotlivých dialektech nebývá vždy uplatnvna dosti dsledne.

Je třeba mít se tu na pozoru zejména tehdy, jestliže se na nápisech, pocházejících hned z poatku historického vývoje toho či onoho dialektu, setkáváme s nějakou zvlstnst, kterou lze srovnáváním s jinými dialekty pokládat za specificky lokln jev, vlastní právě jen onomu nrec, kdežto na dokladech z pozdější doby jsou jíž poměry zjednodušeny v tom smyslu, že tam tento lokln rys ustupujeplne anebo alespon zst do pozadí a vítězem se stává typ obecne řecký nebo alespon typu obecne řeckému blízký. Ustup takového jevu z nápisů nemusí totiž jste znamenat, že už tento jev sám musel tehdy vyjít z užívn i u skutečných nrecnch mluvcch, tj. u toho obyvatelstva, které nebylo zatíženo používnm nějakého interdialektu. Spíše je totiž v takovm případě možné, že osoby, které nápis sestavovly, pouze ctly tento jev jako jaksi provincialismus a že se jeho použit ve shodě se svým vyšším stylistickm záměrem vyhnuly. Na závadu věci ovšem je, že většinou nelze s plnou jistotou rozhodnout, které z obou možných vysvtlen m v takovýchto případech blíže k pravdě, zda skutene vnitronrecn odstranění te či oné jazykove zvlstnst či její pouhé prekryt jazykovm jevem interdialektním, tj. jevem, který se uskutečnil za působení vlivů vycházejících zvenčí a působících zejména na utvren jazykového stylu vyšších společenských složek. Přesto však obvykle poznáme vnitrodialektní změnu podle toho, že se zařazujestrojne do systému příslušného nrec a že se vyvíjí v souhlase s vnitřními jazykovými zákony dialektu. Projev se to obvykle tm, že se po ukonen změny objev v dialektu njak kvalita nov, dříve alespon ve stejne lingvistické situaci, tj. — zhruba řeeno — ve stejnm slově, zcela neznm. Tak jestliže můžeme např. pozorovat v bojojtštine od nejstarších dob jejích písemných záznamů jakousi tendenci k zavírání diftongu *ei* a dlouhých vokálů e-ového zabarven, a jestliže zároveň v chronologickm sledu nápisů ustupuje grafika EI, resp. E neustále více grafice — , I, přp. — , EI a I, až nakonec grafika I, resp. EI, I v těchto případech zcela převládne,²³ pak není pochyby o tom, že se nám tu v psme odrazila skuten hlskoslovn tendence, kter směřuje stále k zavrenjší kvalitě uvedených hláskových formací. V bojojtštine tu takto vzniklo něco nového, co se v ní nikdy předtím ve stejne lingvistické situaci neobjevovalo a co není doloženo do stejne míry ani v ostatních řeckých dialektech z konce klasické doby.

²² Viz např. Buck³ § 275.

²³ Viz Thumb — Scherer 24, resp. 21 n.

Zde tedy máme nepochybně co činit s pouhým grafickým odrazem skutečného vnitrodialektního vývoje — prozrazujícím hláskoslovně-grafické rozpaky rytců *a* v leccems se i opožďujícím za skutečným stavem věcí —, a nikoli s nějakým procesem interdialektním.

Zcela jinak se to však má např. s otevřenou výslovností pražského *ē* v elejštině, jak na to ukazuje občasný výskyt grafiky *A* v případech j. *μá* = att. *μη*, *ēā* = *εῖη* (obojí častěji) atd.²⁴ Jev je doložen od dob nejstarších elejských nápisů (tj. již od 7. stol. př. n. l.) až do doby helénistické, ne sice vždy se stejnou frekvencí, ale přitom v průměru bez bezpečnějšího náznaku nějakého jejího soustavnějšího snížení před polovinou 4. stol. př. n. l.²⁵ Zde lze vskutku stěžít hovořit o tom, že by tato elejská grafická praxe se svým staletým kolísáním mezi znaky *E* (příp. později *H*) a *A*, i se svým teprve velmi pozdním vítězstvím grafiky *H* mohla být grafickým odrazem nějaké zpětné vnitrodialektní změny $\bar{a} > \bar{e}$, jež by následovala po předchozí, v onom případě ovšem nepochybně vnitrodialektní změně $\bar{e} > \bar{a}$. Tento vývoj ukazuje u zpětné elejské tendence $\bar{a} > \bar{e}$ spíše na její interdialektní původ. V případech tohoto druhu pronikl zřejmě obecně řecký jev nejprve jakožto interdialektní prvek do jazyka oficiálních dokumentů, resp. do mluvy vyšších společenských složek, a teprve později se patrně ujímal i v hovoru ostatních mluvčích. Potíž ovšem spočívá v tom, kdy toto „později“ nastalo. V zásadě nemůžeme asi počítat v jednotlivých řeckých dialektech — snad s výjimkou ionských nářečí — s pronikavějším interdialektním ovlivněním skutečných nářečních mluvčích dříve než ke konci 4. stol. př. n. l. To je přibližně doba, kdy se již na nápisích začínají objevovat dosti silné tendence k nářečnímu vyrovnávání, bylo by však nesprávné přičítat každý nápisný projev takovéto tendence již tehdy hned nejširším vrstvám uživatelů toho či onoho nářečí; tato výhrada platí opět zvláště tam, kde se ve sporných případech setkáváme s kolísáním, které nelze pokládat za pouhý projev grafických rozpaků rytce nad průběhem nějaké vnitrodialektní změny.

Příklady z moderních jazyků totiž učí, že v nářečí jako takovém není možnost výběru a že tedy každé skutečné kolísání v jazyce, tj. takové, které nespadá na vrub pouze grafice, lze vyložit jako produkt nějakého míšení. Ryzí dialekt je „jazykový útvar povýtce jen mluvený“, „stylisticky nediferencovaný“, s čímž „těsně souvisí pevnost jeho normy“;²⁶ to znamená, že ryzí dialekt nemůže sám o sobě plnit funkce vyššího kulturního jazykového útvaru. Tyto funkce přejímají právě interdialekty a podobné vyšší jazykové formace, jakkoli ty jistě na úsvitě řecké písemné vzdělanosti, existovaly-li vůbec, zasahovaly každý jen oblast geograficky poměrně velmi

²⁴ Viz Thumb — Kieckers 239.

²⁵ Ještě i v tzv. „Zákonu o amnestii“ (viz. Schw. 424) z poloviny 4. stol. př. n. l. převládá grafika *A* nad grafikou *H* tam, kde jde o pražské *ē*; srov. Bechtel, *GD* II 829. Ojedinelé doklady grafiky *A* se pak v takovémto případě objevují ještě na nápisě Schw. 425 z doby okolo r. 200 př. n. l. (Pokud jde o zkratku Schw., viz pozn. 56.)

²⁶ Srov. Chloupek, Sborník A 8, 134 n.

omezenou. Teprve s pozdějším politickým vývojem, směřujícím k dílčím hegemoniím a k vytváření různých spolků, vznikaly větší interdialektní svazy (především maloasijská ionština, „aitolská“ a „achajská“ dorština), až nakonec attičtina vstřebala do sebe všechnu ostatní nářeční rozmanitost a dala vznik helénistické koiné. Vzhledem k převládajícímu vyššímu stylistickému záměru většiny řeckých nápisů musíme být tedy připraveni na to, že osudy řeckých dialektů, jak je lze sledovat na našich nejspolehlivějších pramenech, na řeckých nápisech, jsou do jisté míry spíše dějinami řeckých interdialektů než historií skutečných nářečí. To je třeba mít při práci s řeckými nápisnými památkami vždy na paměti a z toho hlediska je vždy také nutno posuzovat nářeční charakter každého jevu na nápisech doloženého.²⁷

Přítom k otázce „grafického“ kolísání na řeckých nápisech a k jeho lingvistickému dosahu je třeba závěrem říci toto: U vnitrodialektních změn jde o skutečné grafické kolísání z rozpaků, přičemž se grafika nápisů za skutečným stavem vcelku opožďuje (projevuje se v tom charakteristická vlastnost písma spočívající v podvědomém úsilí písícího o zachování tradiční ortografie); naproti tomu u procesů interdialektních má grafika řeckých nápisů před řečí skutečných nářečních mluvčích jakoby jistý předstih (nejde však ve skutečnosti o předstih v grafice, nýbrž přímo ve vývoji jazyka; tento předstih souvisí s tím, že písemně nebývají obvykle zachycovány dialekty ve své nejčistší podobě, nýbrž spíše teprve nadnářeční jazykové útvary, tíhnoucí k jazykovému vyrovnávání — a ty ovšem v případě řečtiny vcelku dobře předznamenávaly budoucí nářeční vývoj celého řeckého jazykového světa). V prvním případě jde tedy o několikery, „výběrový“ způsob grafického zachycení jedné a téže lingvistické jednotky, jež se ovšem právě nacházela v pohybu, kdežto v druhém případě šlo o zcela „náležitě“ dvojitě zachycení dvou odlišných lingvistických jednotek, z nichž každá patřila jinému stylistickému útvaru.

Potíže, o kterých jsme dosud hovořili, nejsou však jediné, s nimiž se setkáváme při pokusech o analýzu starořeckých dialektů jako dílčích jazykových útvarů ve vývoji řeckého jazyka. Předně není možno u nářečí mrtvého jazyka zkoumat osudy jednotlivých jazykových jevů přímo v terénu, a tak pozorovatelé unikají všechny drobné nuance jejich přechodových oblastí. A za druhé působí často badatelům obtíže i další charakteristický rys moderního dialektologického bádání, totiž požadavek výlučné orientace na rozbor jazykového materiálu pocházejícího vždy jen ze stejného časového období, neboť dochované starořecké nápisy pocházejí z tisíciletého časového rozpětí od 8. stol. př. n. l. až do prvních století n. l. — a to ještě nebereme v úvahu texty psané lineárním písmem B.

První z těchto dvou nesází, naše malá informovanost o jemnějších lokálních rozdílech na půdě starého Řecka, vede k tomu, že jsme ve skutečnosti odkázáni na to, abychom soustřeďovali většinu izoglos na hranicích jednotlivých krajin a ztožňovali s počtem těchto krajin i počet jednotlivých nářečí. Vzhledem k velké

²⁷ O různých druzích koiné srov. nejlépe u Bucka³ § 274—280 (str. 173—180).

horizontální i vertikální členitosti řeckého území se přitom patrně nedopouštíme nějakých zásadních chyb, ovšem skutečnost, že některé řecké krajiny byly nářečně dosti silně diferencovány i uvnitř (zvl. Thesalie a Kréta), dává alespoň velmi zhruba nahlédnout do toho, jak zajímavým by se asi jevil detailní obraz řeckých dialektů, kdyby jej bylo možno zjišťovat moderními dialektologickými metodami. Z těchto důvodů nemá také zvláštního smyslu pokoušet se ve staré řečtině o sestavování komplexních nářečních map. Byly by velmi nepřehledné, neboť by na hranicích jednotlivých krajin splývalo navzájem mnoho izoglos. Vhodnější pomůckou je patrně v tomto případě registrace jednotlivých důležitých jevů v tabulkách, jak se s tím setkáváme např. u Bucka.²⁸

Druhému nedostatku, chronologické nevyváženosti dokladů, je možno čelit jen tehdy, jestliže důsledně dodržujeme požadavek, abychom při každém srovnávání vycházeli z nějakého stejného časového průřezu. Při rozboru nářečních poměrů v mrtvém jazyce, který má zachovány doklady z tak velkého časového rozpětí jak je tomu ve staré řečtině, je jistě v zásadě možno provádět nářeční klasifikaci ve větším počtu takových časových údobí. Ovšem jejich stanovení nemůže být zcela libovolné, nýbrž je zde nutno přihlížet jak k speciálním podmínkám jazykového vývoje, tak i k možnostem, které v té či oné době skýtají prameny. Konkrétně ve vývoji staré řečtiny to znamená požadavek, aby byla její základní synchronická nářeční klasifikace provedena až v době, v které jsou již všechny hlavní dialekty doloženy dostatečným množstvím nápisných dokumentů, ale ne zase tak pozdě, abychom hodnotili řecká nářečí až podle nápisů, poznamenaných již do značné míry tendencemi k nářeční nivelizaci. Zároveň by se tu měla jako terminus post quem uplatnit doba, kdy byla již do jednotlivých neionských dialektů zavedena místo starých lokálních abecedních systémů ionská abeceda. Jedině při splnění této podmínky je totiž možno zdárně provádět některá důležitá hláskoslovná srovnání ve všech nářečích zároveň.

Těmito omezeními je tedy hledané základní období již poměrně dobře vymezeno. Ionská abeceda byla do většiny dialektů přijata mezi lety 400 až 350 př. n. l., a celkem brzy nato, jak jsme se již výše zmínili, totiž koncem 4. stol. př. n. l., lze již počítat v mnoha řeckých dialektech se široce uplatňovanými vývojovými tendencemi k nářečnímu vyrovnávání. A máme-li již mimoto z doby kolem r. 350 opravdu zachováno velmi mnoho nápisných památek, a to pro všechny řecké dialekty, jeví se jistě toto období nejvhodnějším východiskem pro starořeckou nářeční klasifikaci.

Avšak porůznu budeme muset při synchronickém rozboru doby kolem r. 350 př. n. l. brát v úvahu i některé jazykové jevy, pro něž máme doklady pouze na nápisích z jiných dob. Tak co se týče zvláštností doložených jen v některém období před r. 350, budeme je zásadně zařazovat do našich úvah vždy tehdy, nepůjde-li o nepochybné jevy archaické, které byly již dlouho před tímto datem na nápisích vystřídány

²⁸ Srov. Buck³, tabulkové přílohy na konci knihy.

mladšími jevy zcela nepochybného vnitrodialektního charakteru. A podobně nebude možno opomíjet ani ty zvláštnosti, které jsou poprvé doloženy až po roce 350, ale o nichž máme důvod se domnívat, že byly kolem tohoto roku v řeči skutečných nářečních mluvčích již přítomny. Nejčastěji se to bude týkat takových vnitrodialektních změn, jejichž nejstarší nápisný doklad pochází z druhé poloviny 4. stol. př. n. l. — Naproti tomu nebude pochopitelně možno zahrnovat do těchto našich výkladů jakékoli jevy, o nichž by bylo podezření, že jsou interdialektního původu, a to ani tehdy ne, jestliže by byly doloženy již před r. 350.

Potíže, s kterými se grécisté setkávají při nářeční analýze řeckých písemných záznamů, zejména nápisů, jsou tedy dosti závažné, než aby bylo možno pomýšlet na úplnou exaktnost závěrů, které by z této analýzy vyplývaly. Jak jsme se však právě přesvědčili, nejsou zase tak veliké, aby nám zabránily podat alespoň přibližný obraz nejdůležitějších vztahů mezi řeckými nářečními např. právě kolem r. 350 př. n. l.

Od tohoto základního časového údobí kolem r. 350 př. n. l., které se nám jeví jako nejvhodnější východisko jakéhokoli klasifikačního srovnávání řeckých dialektů, je potom ovšem možno jít zpět do minulosti a hledat další období vhodná pro realizaci podobných průřezů nářečními fakty. To už však přecházíme k druhé otázce, kterou jsme si položili v úvodu těchto výkladů, totiž k problematice vztahů mezi synchronickým a diachronickým postupem v starořecké dialektologii.

Proti moderní dialektologii, kde se klade důraz především na poznávání současného stavu nářečí, má totiž rozbor dialektů mrtvého jazyka ještě jednu zvláštnost. Je to nutnost pohybovat se neustále jen uvnitř historického vývoje tohoto jazyka, takže ať si zvolíme k synchronickému rozboru jeho nářečních vztahů jakékoli časové období, žádné z nich nemá charakter stadia současného. To znamená, že je tu třeba věnovat zvlášť bedlivou pozornost tomu, aby byl vždy každý rozebíraný jev správně zařazen nejen místně, nýbrž i časově, a z toho ovšem zase plyne, že je tu nezbytně nutné, klást daleko více než v moderních jazycích váhu na vytvoření promyšleného modu vivendi mezi hlediskem synchronickým a diachronickým. Pouze synchronické posuzování jazykových skutečností — pokud by nebylo současně doprovázeno zřením k jejich historickému vývoji — by tu totiž vedlo k schematickému a značně plochému pohledu na jazyková fakta, a naopak pouhý diachronický rozbor — bez soustavnějších pokusů o synchronický průřez všemi dialekty — by opět nedovoloval nahlédnout do skutečných horizontálních vztahů mezi jednotlivými dialekty.

Tato připomínka je v našem případě důležitá proto, že na všechna období prehistorického i historického vývoje řeckého jazyka není možno vystačit ani pouze s jediným průřezem řeckými dialekty, uskutečněným v době kolem r. 350 př. n. l., ani naopak s tradičním klasifikačním schematem, odvozeným od genealogického dělení starých Řeků na Iony, Aioly a Dóry.

Pokud jde o první extrém, tu je jeho jednostrannost zcela patrná již na první pohled. Rozmístění nářečních zvláštností v době okolo r. 350 př. n. l. poskytuje totiž takový obraz vztahů mezi řeckými dialekty, že by bylo z něho vskutku obtížné —

bez předchozích historických zpráv o starším etnickém rozvrstvení řeckých kmenů a bez jazykových dokladů ze starší doby — bezpečně rozdělit řecká nářečí do nějakých vyhraněnějších skupin. Dokazuje to nejlépe pohled na jazykovou mapu s nejdůležitějšími řeckými nářečními izoglosami, jak jsou zakresleny např. u Schwyzera v *GG* I.²⁹ Jen některé z těchto izoglos zde připomínají tu či onu někdejší dílčí genetickou jednotu, jiné však nejsou ničím jiným než fosilními zbytky prastarého stavu, který lze předpokládat za základní pro všechny řecké dialekty, další jsou produktem inovací, které se uskutečnily na více či méně rozsáhlém nářečním území, aniž přitom braly často vůbec ohled na nějaká starší genetická příbuzenství, a konečně některé shody je tu patrně třeba interpretovat jen jako výsledky tendencí zcela na sobě nezávislých, které probíhaly paralelně vedle sebe na více místech řeckého světa. Pouhý synchronický klasifikační rozbor všech těchto vztahů, provedený důsledně z hlediska r. 350 př. n. l., by byl jistě pro nás velmi cenný, avšak nebyl-li by zároveň doprovázen diachronickými aspekty, byl by zkreslený a neúplný, neboť by nebyl sám o sobě s to dostatečně vyjádřit tehdejší nářeční vztahy v jejich plné šíři a v jejich plném významu.

Stejně závažné, i když na první pohled méně patrné, je však i nebezpečí, které se skrývá v druhém z obou uvedených extrémů, totiž v důsledném přenášení názorů o tradiční řecké etnogenezi na všechna ostatní vývojová období. Naznačili jsme sice v předešlém odstavci, že synchronickou klasifikací řeckých dialektů musí vždy alespoň v nějaké podobě doplňovat diachronický klasifikační aspekt, neznamena to však, že bychom měli všechna období ve vývoji řeckých dialektů vpravovat do tradičního klasifikačního schématu, který zahrnoval ve shodě s antickým učením o třech hlavních řeckých kmenech pouze ionštinu, aiolštinu a dórštinu.

Pokud jde o l. tis. př. n. l., je dnes již tento zjednodušující pohled alespoň do jisté míry překonán celkem všeobecným uznáváním zvláštní arkadokyperské nářeční skupiny, a zčásti i tím, že se obvykle přiznává relativní samostatnost i tzv. severozápadním dialektům (a kdybychom chtěli být zcela důslední, měli bychom i z těch vyjmout ještě jako poměrně samostatný, izolovaný dialekt elejštinu, jako to činí Thumb).³⁰ Ale ani do starších vývojových fází řečtiny nelze ono genealogické schema přenášet bez nebezpečí. Zejména se to týká období mykénského. Nechceme na tomto místě tvrdit, že má pravdu Cassola, když klade vznik ionsko-aiolsko-arkadokyperského kmenového dělení v podstatě až do doby pomykénské. Nepovažujeme však za vyloučenou zmíněnou už domněnku Rischovu, že v období mykénském existoval jen dvojí nářeční typ řeckého jazyka, typ jihořecký, „mykénský“, z něhož se později vyvinula jednak archaičtější nářeční skupina arkadokyperská, jednak pokročilejší skupina ionskoattická, a typ západorecký, zahrnující předchůdce nejen pozdějších dialektů dórských a severozápadních, nýbrž i aiolských. Přitom jsme nakloněni

²⁹ Jde o mapovou přílohu pod názvem *Geographische Verbreitung dialektischer Spracherschei- nungen*, vloženou na konec knihy.

³⁰ Srov. Thumb — Kieckers 67; viz i Bartoněk, *Charisteria* (v tisku).

věřit spolu s Georgijevem — i s některými dalšími autory —, že celkem úplně shodná jazyková podoba mykénštiny jak z Peloponésu (z Pylu a Mykén), tak i z krétského Knossu je produkt jisté jazykové nivelizace, k níž došlo v druhé polovici 2. tis. př. n. l. v centrech mykénské kultury a která alespoň tam setřela do značné míry nářeční rozdíly předmykénské; na rozdíl od Georgijeva se však domníváme, že dokonce ani na tyto předmykénské nářeční diference není nutno zcela důsledně přikládat měřítká tradičních názorů o řecké etnogenezi.

Že za doby mykénské mohlo k oné nářeční nivelizaci ve větším či menším měřítku vskutku dojít, o tom svědčí obdobný nivelizační vývoj v řečtině doby helénistické. Zde se to, co bylo po mnohá staletí jazykově rozmanité, začíná najednou od konce 4. stol. př. n. l. vyrovnávat a za dalšího půl tisíciletí nezůstává po starém nářečním rozvrstvení z doby klasické celkem žádná stopa — až na některé drobné výjimky, jakou je dodnes tsakonština jakožto pokračování lakonského dialektu v nepřístupné horské krajině Peloponésu. Tento zvláštní jazykový vývoj se jistě plným právem přičítá všestrannému jednotícímu vlivu období helénistického. Avšak i doba mykénská, jak se v tom dnes navzájem shodují zprávy lineárních dokumentů, rozmanité údaje z Homéra i výsledky archeologických výkopů, byla obdobím značné hospodářské, politické a kulturní jednoty v celé Egejské oblasti, a nebylo by tedy divu, kdyby se byly i v mykénském období odrazily tyto jednotící podmínky v dalekosáhlé tendenci k jazykové jednotě. Nářečně nediferencovaný jazyk mykénských textů z Kréty a z Peloponésu této myšlenky dosti výrazně nasvědčuje. Otázkou jen zůstává, zda tu šlo pouze o přechodné interdialektní stadium ve vývoji řeckého jazyka, které již po pádu mykénské kultury nemělo další pokračování a zpod něhož se potom opět vynořily staré dialekty a pokračovaly ve svém vývoji (zvl. Georgijev a Lurja), anebo o jazykovou formaci, která měla charakter ryziho dialektu, v níž po případech byly již tehdy do značné míry setřeny staré předmykénské nářeční rozdíly a jež dala později, v době politické roztržičnosti řeckého žilvu, vznik jednomu nebo více nedórským nářečím doby klasické (zvl. Risch a Cassola).

Ovšem i při této naší interpretaci nářeční situace za doby mykénské je třeba dbát nejvyšší opatrnosti. Jak totiž mohou být konec konců zřetelné všechny naše úvahy o nářečních vztazích v dobách s nedostatečným množstvím dokladů, o tom se přesvědčíme, položíme-li si otázku, kolik bychom toho dnes věděli o nářečních poměrech v Řecku doby klasické, kdybychom neměli z tohoto období zachovány žádné písemné památky a znali jen helénistickou koiné. Není vyloučeno, že bychom za těchto okolností hovořili o poměrně jednotném nářečním charakteru i u klasické řečtiny, a našli by se snad též badatelé, kteří by leckteré pohelénistické nářeční jevy, známé z pozdějších řeckých vývojových údobí a nemající vůbec žádnou souvislost s klasickými řeckými dialekty, promítali i do období předhelénistických. — Tuto úvahu jsme sem nezařadili proto, abychom snad vyjádřili nějakou zásadní skepsi, pokud jde o zjišťování řeckých nářečních vztahů v 2. tis. př. n. l., nýbrž abychom ukázali, že je tu potřeba zvážít jakoukoli novou teorii ze všech možných stránek.

Možnosti synchronického rozboru tehdejší řečtiny jsou ovšem značně omezeny tím, že v 2. tisíciletí př. n. l. můžeme provést synchronický průřez nářeční situací až v druhé polovině, a to ještě se značně hypotetickými výsledky.

Naproti tomu nářeční poměry v prvních dvou třetinách 1. tisíciletí př. n. l. bude možno podrobit synchronickému rozboru v daleko rozsáhlejší míře. Risch pokládá v tomto období za významný předěl zejména tzv. velkou kolonizaci, ovšem příležitostně by bylo snad možno provádět tento rozbor i podle jiných hledisek. V starších dobách bude sice leckdy třeba uchýlovat se i k nářečním formám pouze předpokládaným (doklady pomykénských řeckých dialektů nepocházejí v žádném případě ze starší doby než z 8. stol. př. n. l.), avšak na rozdíl od doby mykénské, kde mají všechny jazykové rekonstrukce značně hypotetický ráz, můžeme pro první staletí 1. tis. př. n. l., zvl. pokud jde o hláskosloví a tvarosloví, rekonstruovat tehdejší jazykový stav přece jen již s poměrnou jistotou. V tomto období nezůstává vskutku argumentace, operující tvary rekonstruovanými, většinou příliš pozadu za argumentací, která používá jen tvarů přímo doložených. Ovšem u hlavní a závěrečné klasifikace, jak jsme jí vymezili místo v době kolem r. 350 př. n. l., bude nutno se opírat o přímé doklady se zcela rozhodnou převahou.

Souhrnně lze tedy říci k otázce vztahů mezi synchronickým a diachronickým hlediskem v starověké dialektologii toto: Na všechna období historického a prehistorického vývoje řeckého jazyka nevystačíme s jedním schematem, odvozeným z tradičního historického dělení řeckých kmenů na Iony, Aioly a Dóry, nýbrž musíme být připraveni na to, že obraz vztahů mezi jednotlivými řeckými dialekty mohl být v různých dobách různý. To pro nás znamená, že musíme vždy bedlivě sledovat historický vývoj nářečních vztahů, a nikoli pouze přenášet poměry platné pro jedno období do období druhého. Důležitou metodickou pomůckou tu mohou být zvláště synchronické průřezy nářečními vztahy, nesmíme být ovšem při nich překvapeni, jestliže tu či tam nebude výsledek naší analýzy odpovídat tomu nazírání, které jsme si zvykli pokládat v řecké dialektologii za tradiční a jakoby neměnné. Jen tehdy totiž, budeme-li s velkou mírou objektivity sledovat vztahy mezi řeckými dialekty v posloupné řadě několika takovýchto časových průřezů, budeme moci účinně spojit požadavek synchronického i diachronického pohledu na jazyk, jak jsme jej pro starořeckou dialektologii postulovali jakožto požadavek zásadní důležitosti, a budeme tak moci podat ucelený obraz diferenčního nářečního vývoje staré řečtiny.

Ale ani důkladné zhodnocení pramenů co do jejich spolehlivosti, ani správné zařazení všech doložených i rekonstruovaných diferenčních jevů do náležitých synchronických a diachronických vztahů nezaručuje ještě samo o sobě úplnou objektivitu naší nářeční klasifikace. Ta bude moci být dána teprve objektivním zhodnocením zjištěných jazykových faktů podle jejich klasifikační závažnosti. Této otázce se zatím nevěnovala téměř žádná pozornost. V dosavadní klasifikační praxi autoři buďto jen vypočítávali při charakteristice toho či onoho dialektu pokud možno všechno, co mělo nějakou diferenční hodnotu, a tak často kladli přímo vedle

sebe jazykové jevy o zcela odlišné klasifikační závažnosti, anebo naopak vyjímali z tradičních kompendií typu Thumbova Handbuchi jen některé jevy — a to celkem bez jakýchkoli objektivních kritérií —, takže diferenční ráz dialektu byl často určován pouze více či méně nahodilým výběrem menšího množství specifických nářečních rysů; přitom nelze vyloučit ani tu možnost, že při tomto výběru mělo leckdy svou úlohu i autorovo apriorní přesvědčení o vzájemných užších vztazích té či oné skupiny či skupinky řeckých nářečí.

Obě uvedené formy přístupu ke klasifikaci řeckých dialektů jsou bezpochyby nedostačující a bude třeba vypracovat metodicky dokonalejší postup, který by byl založen na objektivnějším základě. Nejpřirozenějším kritériem pro zjišťování podstatnosti a závažnosti jazykových zvláštností by byla frekvence výskytu toho či onoho zjevu. Tu však nelze zjistit nějak přímo absolutně, nanejvýš je možno s větším či menším úspěchem srovnávat, který jev je častější než nějaký jev jiný. Přitom tu může být alespoň do jisté míry směrodatným vodítkem rozlišení jednotlivých jazykových jevů na jevy hláskoslovné, tvaroslovné, syntaktické a lexikální. Pořadí diferenční důležitosti těchto čtyř typů jazykových jevů by bylo možno sestavit v hrubých rysech asi takto:

a) jevy fonetické, protože se mohou opakovat v celé slovní zásobě toho či onoho dialektu (např. ionskoattická změna $\bar{a} > \bar{a}\bar{e}$,³¹ východořecká změna $-ti(-) > -si(-)$ v některých sufixech, zejména v aktivní osobní příponě 3. pl. (a též sg.) apod.);

b) jevy morfologické — mohou se opakovat jen v určitých typech slov, a u jevů deklinačních a konjugačních vůbec jen v určitých gramatických formách (srov. např. gramatický protiklad $-ov : -\bar{a}o : -av : -\bar{a} : -\epsilon\omega (-\omega)$ v gen. sg. u mužských \bar{a} -kmenů /att. Ἀτρείδου proti hom., boj. a [zřídka] thes. $-\bar{a}o$, ark. a kypr. $-av$, lesb., thes.

³¹ V citacích jazykových forem používáme tu řecké abecedy jen při uvádění doložených tvarů řeckých slov (např. $\beta\alpha\lambda\omega$) a při hláskové transkripci řeckých výrazů psaných v originále slabičným písmem kyperským (např. $Z\bar{o}\bar{\nu}\bar{\epsilon}\bar{\varsigma}$). V ostatních případech se tu používá latinky (při uvádění nedoložených tvarů řeckých slov, např. $*banj\bar{o}$; při uvádění výslovnosti doložených tvarů řeckých slov, např. $[theozdoteios]$ — výraz je v hranaté závorce; při pouhé grafické transliteraci řeckých výrazů psaných v originále lineárním písmem B nebo slabičným písmem kyperským, např. jo-a-mi-ni-so-de nebo zo-we-se; při hláskové transkripci řeckých výrazů psaných lineárním písmem B, např. $j\bar{o}(d)$ *Amnisonde*; při uvádění neřeckých výrazů (např. stind. *tráyas*); v některých případech, jak bylo právě naznačeno, se přitom používá kurzívy. Dále se používá latinky a kurzívního tisku také při uvádění různých tvaroslovných elementů (např. $-ti-$ $>$ $-si-$) i jednotlivých hlásek nebo hláskových spojení (např. p, b, f nebo tw). Z technických důvodů tu nepoužíváme při uvádění samostatných fonémů šikmých závorek, např. $/p/$, z výkladu samotného je však vždy patrné, zda hláskový symbol vyznačuje na tom či onom místě samostatnou fonemickou jednotku, pouhou kombinatorní variantu fonému nebo zda vůbec jen předpokládanou výslovnost. Naproti tomu ve funkci grafických symbolů, odpovídajících příslušným hláskám nebo hláskovým spojení, se zásadně používá znaků velké řecké abecedy (tedy např. „řecké Z se v některých řeckých dialektech vyslovovalo jako $\bar{d}z$ “). Velkými písmeny latinské abecedy jsou pak psány transliterace jednotlivých znaků lineárního písma B (např. *QA*).

a západořec.³² *-ā* a ion. *-εω, -ω/* nebo negramatický, sufixový protiklad *-εος : -ιος* u jmen látkových /druhá forma je typická pro lesbičtinu a thesalštinu/;

c) jevy lexikální, protože se týkají jen jednotlivých slov (např. protiklad západořec., boj., thes. a pamf. (*᾽*)*ῥκατι, φῖκατι, ἠκάδι, ἰκάδι* proti východořec.^{32a} a lesbickému *εῖκοσι*, nebo omezení výskytu slovesa *λείω, λέω* „chci“ na západořecké dialekty, anebo existence ionskoatticko-arkadského *āv* vedle kyperského a lesbothesalského *κα* a bojotského a západořeckého *κα*);

d) jevy syntaktické — týkají se jen slovních a větných spojení (např. arkadokyperská vazba předložek *ἀπύ, ἐξ (ἐς)* aj. s dativem místo genitivu, obvyklého v ostatních dialektech,³³ nebo mimořádně časté užívání optativu v elejštině).³⁴

Nyní několik speciálních poznámek k závažnosti jednotlivých typů, které jsme tu uvedli. Hláskoslovné diferenční jevy se buď mohou uskutečnit tolikrát, kolikrát se ta či ona hláska skutečně objeví v kontextu (tak je tomu u tzv. hláskoslovných změn spontánních), anebo se důsledně uskutečňují vždy alespoň tehdy, když se hláska vyskytne v určitém hláskovém okolí (u změn kombinatorních). Na rozdíl od diferenčních jevů morfologických nebývají však hláskoslovné jevy obvykle vázány na určitou gramatickou formu, resp. na určitý komplex gramatických forem, ani na určitý slovní typ. Naproti tomu morfologické zvláštnosti jsou vždy takto omezeny: např. protiklad koncovek *-ov : -āo : -av : -ā : -εω (-ω)* se může vyskytovat jen v gen. sg. u mužských *ā*-kmenů. (V tomto směru tvoří jakýsi přechod od jevů hláskoslovných k tvaroslovným hláskoslovné diferenční jevy vázané morfologicky, jako např. citovaná již změna *-ti(-) > -si(-)*.) Toto naše paušální nadřazování jevů hláskoslovných jevům morfologickým ovšem neznamená, že by v jednotlivých případech nemohl být některý morfologický jev diferenčně závažnější než nějaký jev hláskoslovný. Tak např. právě onen zmíněný morfologický protiklad koncovek *-ov : -āo : -av : -ā : -εω (-ω)* měl jistě pro nářeční klasifikaci větší důležitost než např. hlásková změna *-lt- > -nt-*, doložená jen zřídka, srov. *ἐνθόισα* u Alkmana 1,73 Diehl, apod.³⁵

Ve svém průměru měly tedy sice hláskoslovné jevy zcela nepochybně nejvyšší frekvenci mezi probíranými typy, jednotlivě byly však mezi nimi v tomto směru leckdy značné rozdíly, a to platí často i o jevech, které jinak bývají celkem bez rozdílu uváděny vedle sebe mezi typickými diferenčními znaky jednotlivých dialektů. Tak např.

³² Na tomto místě, a také ve všech dalších výkladech v této práci, se používá termínu „západořecký“ ve významu „dórský“ v širším slova smyslu, tj. se zahrnutím severozápadních dialektů.

^{32a} Na tomto místě, i všude jinde v této práci, se používá termínu „východořecký“ ve smyslu Rischovy „jižní řečtiny“, která v sobě zahrnuje vedle mykénštiny všechny dialekty ionskoattické a arkadokyperské. Ve shodě s pozn. 232 budeme v zásadě počítat mezi východořecké dialekty i pamfylštinu; v tomto případě má ovšem pamfylštinu formu s dórským zabarvením.

³³ Srov. např. Buck³ § 163,1.

³⁴ Srov. např. Buck³ § 176,3.

³⁵ Jev je doložen v některých západořeckých dialektech a v arkadštině; srov. Buck³ § 72.

protiklad $\bar{a} : \eta$ mezi ionskoattickými a ostatními řeckými dialekty patří jistě mezi frekvenčně nejzávažnější řecké izoglosy; bylo tomu tak proto, že dlouhé \bar{a} bylo patrně v neionské řečtině vůbec jednou z nejběžnějších samohlásek, a tak se Řek klasické doby setkával s tímto protikladem neustále. Podstatně menší důležitost měl již jiný podobný protiklad, vyvolaný také ionskoattickou inovací,³⁶ totiž nářeční rozdíl $\bar{u} : \bar{y}$; bylo tomu tak proto, že řecké hlásky u a \bar{u} měly velmi nízkou frekvenci. — A stejně i uvnitř skupiny morfologických jevů je možno rozlišovat různé stupně nářeční závažnosti. Souvisí to hlavně s různou frekvencí výskytu jednotlivých ohýbacích typů a gramatických forem (attické $-ov$ v gen. sg. mužských \bar{a} -kmenů nebo velmi rozšířené $-εσσι$ v dat. pl. subst. 3. deklinace má pro nás větší klasifikační význam než např. dosti velká nářeční rozmanitost koncovek u substantiv typu $πειθῶ$). Zvláštní podskupinu morfologických jevů tvoří pak tvaroslovné nářeční rozmanitosti, které nejsou ohýbacího charakteru (srov. např. citovaný protiklad $-εος : -ιος$ u látkových adjektiv); ty lze vcelku pokládat — pro jejich dosti výrazné lexikální sepětí — za morfologické jevy menší diferenční závažnosti.

Poměrně malá diferenční závažnost u samotných lexikálních jevů je pak dána hlavně tím, že jednotlivá slova, i případné skupinky několika příbuzných slov, mají ve svém průměru obvykle malou frekvenci. Výjimku tu tvoří jen některá slova více či méně formální platnosti, jako jsou spojky, předložky, různé částice anebo i sponová slovesa, což jsou vlastně do značné míry výrazy, které je možno chápat jako elementy quasi-morfologické. Sem patří např. citovaný protiklad $\bar{a}v : \kappaε : \kappaα$ nebo protiklad $e\bar{i}$, resp. $\bar{e} : a\bar{i}$ s první formou ionskoattickoarkadskou, resp. kyperskou, a s druhou typickou pro aiolštinu a celou západní řečtinu. — Mezi všemi lexikálními diferenčními jevy je ovšem třeba rozlišovat dva základní typy, jednak pravé lexikální protiklady, v nichž se stavějí proti sobě dvě lexikální jednotky etymologicky úplně rozdílné, j. citované západořecké $λεῶ, λειῶ$ proti $(\bar{e})\theta\acute{e}\lambda\omega$ v ostatních řeckých dialektech, jednak nepravé lexikální protiklady, které se vlastně ve své podstatě zakládají na zvláštních, celkem ojediněle doložených diferenčních jevech hláskoslovných nebo tvaroslovných, ale které mají ze synchronického hlediska — právě pro onen více či méně ojedinělý výskyt těchto hláskoslovných nebo tvaroslovných jevů — ráz zvláštností lexikálních; jejich charakteristickým rysem je přitom identita etymologického základu u všech srovnávaných forem (sem patří např. citovaný protiklad $\bar{F}\acute{\iota}\alpha\tau\iota\dots : \epsilon\bar{\iota}\lambda\omicron\sigma\iota\dots$). O stupni diferenční závažnosti je třeba u obou těchto dílčích typů rozhodovat vždy individuálně, avšak vzhledem k hláskoslovné, příp. morfologické vázanosti druhého z nich je asi možno vcelku pokládat nepravé lexikální zvláštnosti za jevy klasifikačně závažnější, než jsou lexikální diferenční jevy pravé. Pokud jde o syntaktické diferenční jevy, těm zatím nemůžeme přikládat pro klasifikaci řeckých dialektů zvláštní význam jak vzhledem k poměrné stereotypnosti, tak i k značné

³⁶ V eubojštině zůstala však změna po dlouhou dobu neprovedena; srov. Thumb — Scherer 251.

stylizovanosti většiny zachovaných řeckých nápisů; větší závažnost tu snad mají jen diference v pádových vazbách předložek.

Z toho, co tu bylo řečeno, můžeme tedy vyvodit závěr, že hlavní pozornost bude třeba napříště věnovat zvláštnostem rázu hláskoslovného a morfologického (v tomto druhém případě půjde zejména o jevy deklinační a konjugační), a k ostatním z uvedených typů bude vhodné přihlížet spíše jen na doplnění základního obrazu. Zároveň bude však nutno rozdělovat i zvláštnosti hláskoslovné a tvaroslovné do několika dílčích podskupin, nejlépe do tří, z nichž by vždy prostřední zahrnovala celou širokou oblast jevů neextrémních. Přitom je třeba počítat s možností, že např. poslední podskupina hláskoslovných jevů bude pro nářeční klasifikaci méně závažná než první podskupina jevů morfologických.

Toto všechno je jen ovšem rámcový návrh, který by se měl stát teprve předmětem diskuse. Jistě by jej bylo možno doplnit ještě uplatněním dalších hledisek, která by se také mohla jevit vhodnými pomůckami při řešení naší problematiky; tak by bylo např. možno přihlížet i k stupni jazykové výraznosti každého jednotlivého nářečního rozdílu. Jedno kritérium si tu však zasluhuje v každém případě zvláštního zdůraznění, totiž ohled na systémové rozdíly mezi řeckými dialektky, a to zejména na systémové rozdíly hláskoslovné s jejich poměrně nejlépe propracovanými metodami (míní se tím obyčejně rozdíly, pozorované v soustavě samohlásek krátkých, v soustavě samohlásek dlouhých /do této soustavy bývají zařazovány i diftongy, pokud jim je možno přičítat platnost samostatných fonémů/³⁷ a v soustavě souhláskové). Klasifikační význam těchto diferencí je veliký proto, že jediná změna v systému je často doprovázena jinými změnami obdobnými, takže tu máme potom co činit s celými shluky či řetězci dílčích hláskoslovných procesů. To znamená, že základní soubor dílčích izoglos hláskoslovných, tvaroslovných, lexikálních a syntaktických, jak tu byla o něm předtím řeč, můžeme v tom či onom vybraném časovém období rozhojnit na základě vzájemného nářečního srovnávání každého z uvedených tří dílčích systémů ještě systémovými hláskoslovnými izoglosami komplexnějšího charakteru. — Totéž by bylo možno konec konců učinit i se systémy vyšších jazykových plánů, avšak otázky systémovosti jazyka jsou v oblasti morfologie, syntaxe i slovníku méně propracovány, a tím by tu také byly případné výsledky méně bezpečné.

Provést všestranný rozbor řeckých dialektů z těchto všech hledisek je ovšem úkol, který si vyžádá ještě spousty času a velkého množství usilovné práce mnoha badatelů. Pokoušet se jej provést naráz by bylo jednak nad lidské síly, ale zároveň by to znamenalo i možné nebezpečí, že se přistoupí ke komplexnímu hodnocení všech vzájemných vztahů mezi řeckými dialektky ještě předtím, než budou dostatečně odpovědně rozebrány všechny dílčí otázky. Domníváme se tedy, že nejbližším úkolem, který nyní stojí před starořeckými dialektology, je podávat vyčerpávající obraz vztahů mezi řeckými dialektky z toho či onoho dílčího hlediska, aby tak bylo

³⁷ O této problematice viz Bartoněk, *Sborník E* 5, 85—88.

možno někdy v budoucnu obdržet tvůrčím skloubením všech těchto dílčích pohledů plastický obraz skutečných nářečních poměrů v jednotlivých vývojových obdobích staré řečtiny. — Dálší úkol, který si zvolil k tomu cíli sám autor této práce, je analýza konsonantického systému jednotlivých řeckých dialektů v časovém rozmezí od předpokládaného období prařeckého až po dobu okolo r. 350 př. n. l.; rozboru těchto otázek budou nyní věnovány všechny další kapitoly díla.